Դեղ կրօնաւորը ՈԿԹ (= 1220) թուին Ս. Նշանի յետևը կանգնել է մի խաչքար «աւգնականութը. Գրիգոր վարդապետի», «ի բարեխաւսութի.» իւր Յովսէփ եղբօրը, որ կուսակրօն քահանայ էր և Երուսաղէմից դարձին «խողխողեցաւ սրով յայլազգեաց» (Յաւել. Ա. 50)։

Նոյն թուին է շինուել բուն վանքերի խմբից քիչ դէպի արևմուտք փոքրիկ, բայց սիրուն եկեղեցին Ս. Յարութիւն անունով (պատկ. 127, 128), շինութեան արձանագրութիւնը գտնւում է տաճարի արեւմտեան դրան գլխին, իւրատեսակ գաւթի ներսը.

Թիւ :ՈԿԹ: շենե|ցաւ սբ. Յարութիւնս առ |
ի յիշատակ համաւրէն ընդ|եցելոց ի Քս. եւ
ծնողաց իւրո|
ց Հասանայ եւ Ռուզուքանայ (գ–ն կոտրած) եւ զաւակաց . . . |
. . . . . | . . . եղ եւ |
արձան աւրհնութե. սիրոյն որ առ Ա.ծ. եւ
առ սբս. նորա. ամէն.(*)

Ո՞վքեր են այստեղ յիշուած Հասանն ու Ռուզուքանը։ Այս հարցի պատասխանը լուծում է Գեղարդի վանքի մի արձանագրութիւն (Յաւել. Ա. 78), որից երևում է, թէ Սմբատ թագաւորազնի թոռը և Վաղթանկի որդի Հասանը իւր տուած նուէրների փոխարէն ստացել է տաս պատարագ, հինգն իրեն, «Գ: իմ մայրն Նանային: Բ: Ռուզուքանս կենակցի իմոյ»։ Արձանագրութիւնը թուական չունի, իսկ վանքը շինուած է 1215 թուին, երբ պիտի գրուած լինի մօտաւորապէս և այս արձանագրութիւնը. 1220 թուին արդէն վախճանուած են նրանք, որոնց յիշատակին երախտագէտ որդին նուիրում է այս փոքրիկ տաճարը։ Խնդիրն աւելի ևս պարզւում է Դատի վանքի մի արձանագրութեամբ՝ գրուած վերոյիշեալ Վաղթանկի(**) եւ իւր կնոջ Նանայի կողմից, նաեւ Վաղթանկի հօր Սմբատ թագաւորազնի յիշատակութեամբ. տարաբաղտաբար մեզ չէ յաջողուել գտնել Կեչառիսի այս փոքրիկ եկեղեցու շինողի և զաւակների անունները։

Մի վերջին արձանագրութիւն ևս ունինք Գրիգոր վարդապետի օրով. ոմն Սարգիս՝ «կրաւնաւոր ի վանաց Գետկայ» նուէր է տալիս իւր կարողութեան չափ, Գրիգոր վարդապետը եւ միաբանները մի պատարագ են յատկացնում Ս. Սարգսի տօնին (Յաւել. Ա. 51)։

Մի տարի յետոյ թաղուել է այստեղ Եարէք անունով մէկը, Լաւշքարէի եղբայրը, մեծ տաճարի հարաւային կողմը՝ դրան առաջ՝ գերեզմանաքարի արձանագրութեան համեմատ. «Այս է հանգխ|տ Եարէքին եղբա|ւր Լաւշքարէ | յիշեսջիք ի| յաղաւթս ի|թու ՈՀ.»։

Արդեօ՞ք կենդանի էր Գրիգոր վարդապետը, երբ պարոն Վաչէն 1222 թուին նորոգեց Ս. Նշանի մատուռը (պատկ. 126, Յաւել. Ա. 44), ասել չենք կարող։ Այս պարոն Վաչէն չպէտք է նոյնացնել Վաչուտեան Վաչէի, Մամախաթունի ամուսնու հետ (Յաւել. Ա. 43), այլ ամենայն հաւանականութեամբ Երևանում բնակուող մի տոհմի ներկայացուցիչներ են, ինչպիսիք են «պարոն Վարդ Երեւանո» (Յաւել. Ա. 41), «Մխիթարիչ որդի Գրիգորի» իւրայիններով (Յաւել. Ա. 45), գուցէ և Վարդըմրել (Յաւել. Ա. 40), նաեւ Գեղարդի վանքի արձանագրութիւնների մէջ, Դոլ են.։

Գրիգոր վարդապետին յաջորդեց Ներսէս վարդապետ, ըստ Գանձակեցու «այր առաքինի և ողջախոհ». սա ևս մասնակից էր Անիի ժողովին։ Սորա օրով ոմն Սարգիս տալիս է իւր հոգու արդիւնքը սուրբ Գրիգորին՝ «յառաջնորդութե. Ներսէս վրդ.։ Վարդապետերս եւ միաբանքս» տալիս են տարին երկու ժամ, մէկն իրեն և միւսը իւր ամուսնուն (Յաւել. Ա. 52)։ Այս արձանագրութիւնից տեսնում ենք, որ նա միակ վարդապետը չէ, այլ գլխաւորն է միայն, որ վանքի կարևոր կեդրոն լինելն է ապացուցանում։

Ներսէսի յաջորդն էր Մխիթար վարդապետ, որի օրով Ամարասի Սարգիս և Վրթանէս եպիսկոպոսները միաբանում են Կեչառիսի սուրբ Լուսաւորչին եւ իրենց արդիւնքից 200 դահեկան նուէր տալիս. Մխիթար վարդապետը միւս վարդապետների և միաբանների հետ հայրերը «ի ջաղացն անցուցաք :Ճ: ժամատուն» և սահմանում են տարին վեց պատարագ «ի տաւնի Ոստակիսի եւ Վ.թի.։ Գ։ ՍԳ։ Գ. Վ.թ.» (Յաւել. Ա. 53, պատկ. 129). արձանագրութիւնը գտնւում է ժամատան արևմտեան դրան և կամարակալ քարի վերայ և գրուած պիտի լինի մօտաւորապէս 1242 թուին, քիչ առաջ կամ յետոյ. երբ երկիրն սկսել էր բնականոն վիճակի մէջ մտնել Թաթարների նուաճողական արշաւանքից յետոյ, բայց ոչ ուշ քան 1246 թիւը, երբ մեռած էր արդէն Սարգիս եպիսկոպոսը։ Նոքա երկուսով հիմնարկել են Գտչոյ վանքը Ղարաբաղի Դիզակ գաւառում, որի խորանը խփելու ժամանակ՝ վախճանւում է Սարգիսը։ Արձանագրութիւնները ՈՂԵ (= 1246) թուին միայն Վրթա-

(*) Տե՛ս և Շահխաթունեան Բ. 197։ Ալիշան, Այր. 263։ Սմբատեան. Գեղարքունի. 354, թերի։ Լալայեան. Ազգագրական Հանդէս XXIII. 131։

(**) Այս Վաղթանկին չպէտք է շփոթել ոչ Ներքին Խաչենի իշխան, Խորիշահի (Զաքարէի և Իւանէի քոյր) ամուսին, Հասանի որդի Վաղթանկի հետ, որ Հասան-Ջալի հայրն էր, (Գանձակեցի 254. Վարդան 184. Բարխուդարեան, Արցախ 173). և ոչ Հաթերքի իշխան Արղուխաթունի ամուսնին և Հասանի որդի Վաղթանկի հետ, որ Գոչ Մխիթարի մեկենասն էր (Դատաստանագիրք. Բաստամեանի հրատ. եր 71-72։ Գանձ. 197, 203։ Վարդան. 184։ Բարխ. Արցախ 203։ Տես և Orpeli. Asangalal kniaz Khatchanski. Izvestia Academi Naouk. 406/7)։ Բայց սա ևս Խաչենի իշխաններից էր և նրա կալուածները Դատի վանքից ոչ հեռու։